

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО

УДК 346.21

МАЙНОВІ ПРАВА ЯК ВНЕСОК У СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Буткевич О.В.¹, Адабашев Т.К.²

¹*Кримський юридичний інститут Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», м. Сімферополь, Україна.*

²*Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», м. Харків, Україна.*

E-mail: adabashev_timur@hotmail.com

Стаття розкриває основні проблеми внесення майнових прав в якості вкладу у статутний капітал господарських товариств. Аналізується, які майнові права можуть бути вкладками, а які – ні.

Ключові слова: внесок, вклад, статутний капітал, господарські товариства, майнове право, зобов'язальні права, виключні права інтелектуальної власності.

Можливість внесення майнових прав у статутний капітал господарських товариств – це своєрідний прояв свободи підприємницької діяльності, який визначається в тому, що кожна особа на свій розсуд обирає яким чином, за рахунок якого майна вона може стати учасником того чи іншого господарського товариства.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про господарські товариства»[1] останніми визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Із даного законодавчого положення випливає, що обов'язковою ознакою господарських товариств є об'єднання майна його учасників для спільного здійснення підприємницької діяльності. Майнова, економічна основа господарського товариства – це та передумова, яка забезпечує їх активну участь у господарських відносинах. Від того якими активами воно володіє, передусім залежить ефективність його діяльності, можливість досягти тих завдань, які мали на меті засновники, створюючи товариство.

Майно господарських товариств може формуватись за рахунок різних джерел, але основним з них на початкових стадіях існування є внески засновників. Саме вони, як ініціатори створення товариства, повинні подбати про забезпечення їх необхідним і достатнім, на їх думку, майном [2, с. 60]. Отже, основним обов'язком засновників господарських товариств є обов'язок вносити вклад у статутний капітал у розмірі, способами і в строки, які передбачені законом або статутом.

Законом «Про господарські товариства» встановлено, що вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, як-

що інше не встановлено законом. Як ми бачимо, враховуючи ступінь розвитку майнового обороту та суспільства в цілому, закон встановлює широке коло об'єктів, що можуть вноситись в якості вкладу до статутного капіталу господарських товариств. Серед таких об'єктів знайшли своє місце і майнові права, які останнім часом міцно увійшли у господарський обіг.

Загальні проблеми правового регулювання вкладів до статутного капіталу були предметом дослідження багатьох вчених, таких як: Вінник О., Кравчук В., Спасибо-Фатєєва І., Якубівський І., Янкова О. та ін. Однак окремі питання, які є важливими з наукової та практичної точок зору залишилися невирішеними. До них, зокрема належать питання можливості використання майнових вправ в якості вкладу у статутний капітал господарських товариств, визначення того, які саме майнові права можуть бути вкладками та порядку їх внесення.

Метою даної статті є дослідження зазначених вище проблем та формування висновків за результатами проведеного аналізу.

Як вже було зазначено вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Тобто, Закон «Про господарські товариства» виділяє такі групи об'єктів, що можуть бути вкладками: 1) речі (гроші, цінні папери, інші речі); 2) майнові права; 3) інші відчужувані права, що мають грошову оцінку.

Господарський кодекс України [3] (далі – ГК) встановлює дещо інші норми, зазначаючи, що вкладками учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (включаючи майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти, в тому числі в іноземній валюті. Отже ГК виділяє наступні групи: 1) матеріальні цінності (будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності); 2) цінні папери, кошти, в тому числі в іноземній валюті; 3) майнові права (право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, а також інші майнові права).

Попри такі різні підходи в розумінні сутності вкладу, не слід вважати, що існує колізія в правовому регулюванні зазначених правовідносин. Можна говорити про те, що закон характеризує вклади учасників у статутний капітал господарських товариств через поняття речей та майнових прав. ГК же встановлює види вкладів шляхом переліку їх можливих об'єктів, який не є вичерпним та вводить поняття матеріальних цінностей. Можна зробити висновок про те, що вітчизняне законодавство допускає можливість внесення майнових прав в якості вкладу учасників до статутного капіталу господарських товариств.

Але, фактично, майнові права можуть бути предметом вкладу, тільки за наявності двох обов'язкових умов: по-перше, вони повинні бути відчужуваними, по-друге, вони повинні мати грошову оцінку. Розглянемо їх детальніше, враховуючи певну специфіку, що притаманна майновим правам.

Перша умова – можливість їх відчуження, тобто відриву від особи носія. Така вимога ставиться оскільки внесення майнового права як вклад – це його відчуження, позаяк змінюється суб'єкт права. Річ у тім, що не всі майнові права можуть відчужуватись. Відчужуваність майнового права, відсутність нерозривному зв'язку між правом і особистістю його носія – принципово важлива ознака, що характеризує відмінність даного права від прав немайнових, які завжди носять суворо особистий характер. Вона означає можливість майнових прав, як певного роду об'єкта, бути переданими від одного суб'єкта правовідносин до іншого. В нашому випадку від засновника до господарського товариства. Важливу роль в даному випадку відіграє відсутність заборони на відчуження майнового права від одного суб'єкта до іншого.

Другою умовою – є можливість грошової оцінки майнового права. Грошова оцінка вкладу необхідна для того, щоб визначити долю кожного із учасників в даному товаристві. Так відповідно до ст. 86 ГК вклад, оцінений у гривнях, становить частку учасника та засновника у статутному капіталі товариства. Тому, такі вклади, що не можуть мати грошової оцінки, відповідно, не можуть бути еквівалентом долі учасника товариства, який його вніс. Порядок оцінки вкладів визначається в установчих документах господарського товариства, якщо інше не передбачено законом. За загальним правилом, учасники та засновники самостійно визначають вартість того чи іншого вкладу, але за наявності спору, така оцінка може проводитись відповідно до Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [4].

Визначивши загальні, обов'язкові умови, за яких майнові права можуть бути вкладами учасників до статутного капіталу, на наш погляд, необхідним є аналіз й окремих видів майнових прав. Слід зазначити, що питання про те, які існують види майнових прав, також не можна вважати однозначно вирішеним. В науці виокремились три точки зору, щодо майнових прав в розглядуваному контексті. Згідно з першою, майнові права відносяться до речових прав. Так Порошков В. пропонує розглядати майнові права як права на речі або сукупність речей під таким кутом зору, що майнові права оформлюють та закріплюють належність речей суб'єктам, тобто є речовими [5, с. 15]. Згідно з другою майнові права, в силу деяких особливостей, мають зобов'язальну природу. Ці особливості полягають у самій природі суб'єктивного майнового права, яким у всіх випадках протистоїть відповідний майновий обов'язок іншої сторони правовідносин [6, с. 41].

На наш погляд, зазначені підходи про віднесення майнових прав виключно до прав речових чи зобов'язальних є категоричними.

Полегшують розуміння сутності майнових прав в розглядуваному контексті положення ГК, які встановлюють невичерпний перелік майнових прав, відносячи до них права користування майном, права інтелектуальної власності та інші майнові права. Відповідно до ст. 3 Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» майнові права розуміються як окремі від майна та речей об'єкти оцінки і визначаються як будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та пра-

ва вимоги. А відповідно до п. 1.4 Положення «Про валютний контроль», що затверджене постановою Національного Банку України від 08.02.2000 р. № 49 [7], майнові права – права вимоги особи за зобов'язаннями, за якими вона є кредитором. Отже, слушною є думка науковців, які поділяють самі майнові права на речові та зобов'язальні, а не навпаки. Так, наприклад Яковлев А. С. розділяє майнові права на речові, зобов'язальні, майнові права інтелектуальної власності [8, с. 77-79].

Отже, можна говорити про тріаду майнових прав: 1) речові права; 2) зобов'язальні права; 3) виключні права інтелектуальної власності. Виникає питання: чи всі з позначених видів майнових прав можуть бути вкладами учасників до статутного капіталу господарських товариств? Вбачається, що ні.

Речові права. Відповідно до ст. 133 ГК основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління. Господарська діяльність може здійснюватися також на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених Цивільним кодексом України [9]. Відповідно до ЦК України речовими правами визнаються також обмежені речові права на чуже майно: 1) володіння; 2) користування; 3) емфітевзис; 4) суперфіцій; 5) інші речові права.

Що стосується права власності, то ним вважається право особи на річ, яке вона використовує за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна.

Слід зазначити, що хоча право власності і є майновим правом, але воно здійснюється шляхом безпосереднього впливу особи на річ. Для нього характерна ознака слідування за річчу.

Іншими словами, коли ми говоримо про передачу права власності, під цим розуміється передача самої речі. Окремо від речі, право власності як майнове право виступати в обороті не може і не може бути вкладом у статутний капітал господарських товариств. В протилежному випадку виникатиме така конструкція як «право на право», коли одне суб'єктивне право становиться об'єктом іншого суб'єктивного права.

Отже, робимо висновок, що право власності, як речове право, у відриві від речі не може бути вкладом у статутний капітал господарських товариств.

Не можуть бути вкладами у статутний капітал й такі речові права, як право господарського відання та оперативного управління. Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником, з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених ГК та іншими законами. Правом оперативного управління визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном,

закріпленим за ним власником для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених ГК та іншими законами, а також власником майна.

Оскільки, як уже говорилось, внесення майнового права – це його відчуження, то слід відмітити, що зазначені речові права не відчужуються, оскільки вони надані конкретній особі і їх передача означатиме неправомірне делегування іншій особі повноважень з розпорядження державним чи комунальним майном [10, с. 191]. Отже, зазначені речові права не можуть бути вкладками учасників до статутного капіталу господарських товариств.

Що стосується такого виду речових прав, як право користування майном, слід зазначити наступне. Враховуючи те, що право користування майном, відповідно до закону розглядається в якості вкладу, то можуть виникнути такі випадки: 1)внесення права користування майном, що належить засновнику на праві власності; 2)внесення права користування чужим майном(сервітут, емфітевзис, суперфіцій); 3)внесення права користування природними ресурсами. Розглянемо зазначені випадки детальніше.

1. Внесення права користування майном, що належить засновнику на праві власності. Вклад у такому вигляді має значні переваги, ніж передача майна у власність товариства: вклад зробити і право власності на річ не втратити. Оцінка внеску здійснюється за принципом аналогічної пропозиції. Так, право користування коштує стільки, скільки становитиме плата за користування цим майном, протягом строку, на який воно передається у користування. Для учасника буде корисно, що право власності на об'єкт вкладу товариству не передається. Власником залишається учасник і він може навіть розпорядитися даним майном. При цьому користування майном до закінчення строку залишається за товариством.

Недоліком таких вкладів є те, що товариство стає певною мірою залежним від учасника, майно якого воно використовує. Внесення вкладу у вигляді права користування майном слід фіксувати окремим договором між учасником і товариством [2, с. 60]. Відповідно до ГК таким чином можуть передаватися в якості внеску право користування землею, будинками спорудами, обладнанням тощо.

2. Внесення права користування чужим майном. До прав користування чужим майном законодавство відносить сервітут, емфітевзис та суперфіцій.

Слід зазначити, що внесення вкладу у вигляді сервітуту не допускається. Сервітутотом визнається обмежене право користування чужим нерухомим майном для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Особливістю сервітуту є те, що він носить особистий характер, встановлюється на користь конкретної особи і відчуженню не підлягає в силу прямої заборони закону (ст. 403 ЦК). Земельний сервітут не може бути предметом купівлі-продажу, застави та не може передаватися будь-яким способом особою, в інтересах якої цей сервітут встановлено, іншим фізичним та юридичним особам (ст. 101 Земельного кодексу України [11]).

Емфітевзис та суперфіцій, на відміну від сервітуту, можуть бути вкладками у статутний капітал. Емфітевзисом визнається засноване на договорі право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Суперфіцій – засноване на договорі право користування чужою земельною ділянкою для забудови.

ви. Відповідно до ст. 407, 413 ЦК емфітевзис та суперфіції можуть відчужуватися і передаватися у порядку спадкування. Однак обмеження існують і в цьому разі. Стосуються вони земельних ділянок державної або комунальної власності, право користування якими для сільськогосподарських потреб або забудови не може бути відчужене її землекористувачем іншим особам, внесено до статутного капіталу, передано у заставу.

Отже, за винятком випадків прямо передбачених законом, зазначенні майнові права можуть бути вкладом у статутний капітал господарських товариств.

3. Внесення права користування природними ресурсами. ГК України допускає внесення вкладу у формі права користування землею, водою та іншими природними ресурсами. Але при детальному аналізі можна побачити, що вкладом у статутний капітал господарських товариств може бути тільки право оренди земельної ділянки.

Розглянемо таке речове право, як право користування землею. Відповідно до чинного Земельного кодексу України користування земельними ділянками можливе на підставі права постійного користування землею та на умовах оренди.

Що стосується права постійного користування, то воно визначається як право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку (ст. 92 ЗК). Відповідно до ЗК зазначене право не можна відчужувати та вносити до статутного капіталу. Право оренди земельної ділянки – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності (ст. 93 ЗК). Відповідно до ЗК право оренди земельної ділянки може відчужуватися, у тому числі продаватися на земельних торгах, а також передаватися у заставу, спадщину, вноситися до статутного капіталу власником земельної ділянки – на строк до 50 років, крім випадків, визначених законом. Виключення встановлено ст. 8-1 Закону «Про оренду землі» для земельних ділянок державної або комунальної власності, які не можуть бути відчужені орендарем іншої особи, внесено до статутного капіталу, передано у заставу. Внесення вкладу у статутний капітал у такій формі права оренди здійснюється шляхом заміни боржника (орендаря) за договором оренди земельної ділянки.

Що стосується права користування водою, то у Водному кодексі України [12] відсутні норми які б регулювали підстави та порядок передачі права водокористування в якості внеску у статутний капітал. Але розглянемо таку можливість. Водокористування Україні поділяється на загальне та спеціальне.

Загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин тощо) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. Зрозуміло, що право загального водокористування не має майнового змісту, а отже, не може бути предметом вкладу [2, с. 61].

Спеціальне водокористування – це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, що здійснюється юридичними і фізичними особами насамперед для задоволення питних потреб населення, а також для господарсько-побутових, лікувальних, оздоровчих, сільськогосподарських, промислових, та ін-

ших державних і громадських потреб. Спеціальне водокористування здійснюється на підставі дозволу, який видається конкретному суб'єкту господарювання для досягнення визначеної мети.

Отже, можна зробити висновок про те, що кожен окремий суб'єкт має самостійно отримувати дозвіл на спеціальне водокористування, а передача такого права в якості вкладу не допустима. Також, Водним кодексом встановлена заборона на передачу орендарем права оренди водного об'єкту іншим суб'єктам господарювання (ст. 51 ВК). Таке речове право, як право користування надрами також не може бути предметом вкладу. Відповідно до Кодексу України про надра [13] спеціальні дозволи на користування надрами, надаються переможцям аукціонів, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр. Але законодавством встановлена спеціальна заборона на відчуження дозволу на користування надрами. Власник дозволу на користування надрами не може дарувати, продавати або в інший спосіб відчужувати права, надані йому спеціальним дозволом на користування надрами, іншій юридичній чи фізичній особі, в тому числі передавати їх до статутних капіталів створюваних за його участю суб'єктів господарювання, а також вноситись як вклад у спільну діяльність (ст. 16 Кодексу про надра).

Наведене дозволяє дійти висновку, що хоча можливість робити вклад у статутний капітал господарських товариств у формі передачі прав користування природними ресурсами і закріплена ГК України, ці майнові права реально не можуть бути вкладом до статутного капіталу, оскільки відсутній правовий механізм передачі такого права, за виключенням права користування земельною ділянкою на умовах оренди.

Проведений у статті аналіз дозволяє зробити кілька важливих висновків:

по-перше, майновими правами визнаються права речові, зобов'язальні та права інтелектуальної власності;

по-друге, майнові права передбачені як такі, що можуть вноситись як вклад у статутний капітал господарських товариств. Загальними умовами за наявності яких майнові права можуть бути вкладом є їх відчужуваність та можливість їх грошової оцінки;

по-третє, не всі види майнових прав, які передбачені ГК, можуть бути вкладами. Серед усієї сукупності речових прав вкладом можуть бути тільки право користування власним нерухомим майном учасника товариства, такі обмежені речові права, як емфітевзис та суперфіцій, а також право оренди земельної ділянки. Але слід зазначити, що законом можуть бути встановлені спеціальні обмеження для окремих видів майнових прав щодо їх неможливості відчужуватись у вигляді внеску.

Зокрема такі обмеження встановлені щодо права користування земельними ділянками, нерухомим майном державної чи комунальної власності, права постійного користування земельною ділянкою, та права користування природними ресурсами. Слід також зазначити, що в межах однієї статті неможливо дослідити усі питання, що виникають при внесенні майнових прав у статутний капітал, а тому проведений аналіз може слугувати підґрунтям для подальших досліджень у цій сфері. А

саме можливості бути вкладами зобов'язальних прав та прав інтелектуальної власності.

Список літератури

1. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991, № 1576-XII// Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
2. Кравчук В. Вклади статутного капіталу господарського товариства/ В. Кравчук // Право України. – 2007. – №7. – С. 57-61.
3. Господарський Кодекс України, від 16.01.2003, № 436-IV//Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р., № 2658-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.
5. Порошков В. Специфика имущественных прав / В. Порошков // Российская юстиция. – 2000. – №5. – С. 15
6. Рыбаков В. Обязательственное имущественное право как объект гражданского оборота / В. Рыбаков // Гражданское право. – 2008. – № 2. – С. 40-42.
7. Про валютний контроль: положення затв. постановою правління Нац. банку України від 08.02.2000 р. № 49 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 14. – Ст. 573.
8. Яковлев А. С. Имущественные права как объекты гражданских правоотношений: Дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 /А. С. Яковлев. – М., 2003, с. 228.
9. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003, № 435-IV//Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
10. Кобилянський В. Право користування нерухомим майном як майновий внесок/ В. Кобилянський // Збірник систематизованого законодавства. – 2009. – № 6. – с. 180-195.
11. Земельний кодекс України, від 06.06.1995, № 213/95-ВР//Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
12. Водний кодекс України, від 06.06.1995, № 213/95-ВР//Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
13. Кодекс України про надра, від 27.07.1994, № 132/94-ВР//Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

Буткевич О. В. Адабашев Т. К. Имущественные права как вклад в уставной капитал хозяйственных обществ / О. В. Буткевич, Т. К. Адабашев // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 24 (63). № 1. 2011. – С. 66-73.

Статья раскрывает основные проблемы внесения имущественных прав в качестве вклада в уставной капитал хозяйственных обществ. Анализируется, какие имущественные права могут быть вкладками, а какие – нет.

Ключевые слова: взнос, вклад, уставной капитал, хозяйственные общества, имущественные права, обязательственные права, исключительные права интеллектуальной собственности.

Butkevich O., Adabashev T. Property rights as a contribution to the authorized capital of commercial companies /O. Butkevich, T. Adabashev // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 1. 2011. – P. 66-73.

The article exposes the basic problem of property rights to make a contribution to the authorized capital of commercial companies. We analyze how property rights may be deposits, and how – no.

Keywords: fee, contribution, authorized capital, commercial companies, property rights, rights of obligation, the exclusive rights of intellectual property.

Поступила в редакцию 03.03.2011 г.